

MIROSLAV OVESNÝ

SOCIOLOGIE MÍRU

(Náčrt problematiky)

Potřeby společenského života stimuluji vznik a rozvoj nových speciálních sociologických disciplín. Jedním ze sociologických oborů, který je „in statu nascendi“, je sociologie míru.

Aktuální teoretické otázky mírového soužití protikladných společenských systémů jsou záležitostí nejen politické vědy, vědeckého komunismu, právní vědy, politické ekonomie, sociální filosofie, ale také sociologie. Sociologie svým komplexním přístupem ke zkoumání společenských jevů může přispět k rozvoji teorie mírového soužití. Svými výzkumy, např. výzkumem veřejného mínění o válce a míru,¹ může ovlivnit také politickou praxi.

Problematika mírového soužití je jen jedním z tématických okruhů sociologie míru. Cílem tohoto článku je uvést do celé problematiky sociologie míru a načrtnout její obsah.

I. Nemarxistická sociologie míru se do nedávné doby, tj. do druhé světové války, formovala víceméně jako vedlejší „produkt“ sociologie války. Sociologové, zkoumající válku, vyslovovali v souvislosti s rozbohem podmínek a příčin války svoje názory o podmínkách míru, příp. o možnosti trvalého míru (Pozn.: Některé školy nepřipouštěly možnost trvalého míru, zvl. sociální darwinismus, podle něhož válka svou stimulační a selekční funkcí je trvalým motorem společenského vývoje.²)

Ze směrů sociologie války³ lze vyvodit i směry sociologie míru. Hlavní

---

¹ K. Kára a J. Řehák v článku „Postavení války a míru ve vědomí lidí“ (v Sociologickém časopise, roč. 1971, č. 5) informují o výsledcích mezinárodního komparativního výzkumu, realizovaného v r. 1967. V závěru článku píší (str. 542): „Zjištěné výsledky jsou nejen mimořádně závažné z hlediska vědeckého poznání, ale jsou důležité a závažné i pro strategii a taktiku mezinárodního komunistického hnutí, neboť ukazují, jak ohromnou zálohou světové revoluce je boj za mír, boj proti jaderným zbraním, boj za odvrácení raketojaderné války“.

² Viz R. S. Steinhilber, Soziologie des Krieges. (Leipzig 1929).

³ M. Ovesný, Hlavní směry soudobé buržoazní sociologie války. (Sborník prací filosofické fakulty Brno, 1963, G 7.)

směry jsou: 1. směry naturalisticko-sociologické a 2. směry „ryze“ sociologické.

Ad 1. Směry naturalizující, které hledají nejhlubší příčiny války v „přírodní“ podstatě člověka, tj. v podstatě biologické, biosociální, biopsychologické atp., nacházejí zpravidla spásnou cestu v „odpřírodnění“ člověka. Podle směru populacionistického (biodemografického) osud míru je závislý na regulaci dosud živelného populačního vývoje, vedoucího k hyperprodukcii obyvatelstva.⁴ Ve směru psychologickém je řada variant,⁵ především instinktivistická a „psychoanalytická“. Někteří instinktivisté, vycházejí z názoru, že základním faktorem válek je instinkt bojový, vypracovali podrobné návody, jak tento instinkt lze zkrotit, tj. kanalizovat, deviovat, sublimovat atp.⁶ Psychoanalytická varianta obsahuje značně rozdílné názory o příčinách války (teorie o destrukčním pudu, teorie o frustraci, teorie o masových neurózách aj.) a v důsledku toho odlišné představy o způsobech prevence válek.

Ad 2. Směry „ryze“ sociologické (pozn.: termín „ryze“ je nutno pojímat relativně) jsou mnohem významnější než směry naturalizující. Lze je rozdělit do dvou skupin podle toho, zda problém války a míru hledají v určité oblasti společenského života anebo v celém společenském systému, tj. v typu společnosti, kultury (v jejím „duchu“) resp. civilizace. V první skupině většina sociologů nachází konečné řešení ve vytvoření světového státu se světovým právním řádem. Sociologové druhé skupiny vkládají velké naděje do příští „společnosti blahobytu“, společnosti masové spotřeby, příp. společnosti „zkonvergované“.

Sociologická literatura, zeměřená speciálně k problematice míru, je poměrně nepočetná. (Pozn.: Do sociologické literatury nezahrnuji rozsáhlou literaturu pacifistů propagandistického charakteru.) Název „sociologie míru“ se vyskytuje jen ojediněle. Jednou z nejnovějších knih s tímto označením je práce Ch. Krockowa,⁷ která však neobsahuje systematický výklad sociologie míru, ale pojednává především o konfliktu Východu se Západem.

Závažnější než dosavadní pokusy nemarxistických sociologů o vytvoření sociologie míru je úsilí J. Galtunga a jeho spolupracovníků o konstituování „vědy o míru“. Tato věda o míru je budována jako věda interdisciplinární. (Prof. J. Galtung proto zainteresoval na práci svého Ústavu pro výzkum míru v Oslo odborníky z nejrůznějších oborů, nejen ze sociologie, politologie, vědy o mezinárodních vztazích, právní vědy, filosofie práva, vědy o mezinárodním právu, ekonomie, vědy o mezinárodní ekonomice, filosofie, historické vědy, ale také psychologie, sociální psychologie, antropologie, biologie a fyziky. (Pozn.: V ediční radě časopisu ústavu Journal of peace research jsou zastoupeni i vědci ze socialistických zemí, a to z Polska, Jugoslávie a Československa.) V plánu činnosti je bádání o míru, konfliktu, imperialismu, revoluci, integraci, interakci, vývoji, bu-

⁴ Např. G. Bouthoul ve sborníku „Sociologie de la guerre et de la paix“ (Paříž 1932).

⁵ Viz sborník Problemy vojny i mira (Moskva 1967), zvl. kap. IX.

⁶ Např. P. Boveť, Quelques problèmes psychologiques de l'éducation pour la paix (ve sborníku La paix par l'école, Praha 1927).

⁷ Ch. Krockow, Soziologie des Friedens (Gütersloh 1962).

doucnosti aj.⁸ Program činnosti je tedy značně široký. Otázkou je, zda výsledkem bude jednotná, ucelená, systematická „věda o míru“ nebo jen konglomerát či směs různých pohledů (s hlediska různých věd) na problematiku míru. Domnívám se, že komplexní sociologický výklad, zobecňující poznatky jednotlivých speciálních věd, přinese hlubší poznání.

II. Marxističtí teoretikové se dosud koncentrovali na akutní problematiku mírového soužití socialistických a kapitalistických států. V řadě prací, zvl. sovětských autorů, jsou analyzovány otázky mírového soužití z aspektu politického, ekonomického, právního a filozofického. Usuzuji, že je potřebné rozšířit tematiku o obecnější otázky a postupně vypracovávat marxistickou sociologii míru.

Jaké jsou základní tematické okruhy této disciplíny? A které jsou hlavní úkoly?

1. Především je třeba vymezit hlavní kategorie, zvl. pojem míru, kterého se používá v různých významech.

2. V marxistickém pojetí je problém míru v podstatě problémem politickým. Jestliže válka je pokračováním politiky, je třeba vysvětlit její ekonomickou a třídní determinovanost.

3. Na základě tohoto rozboru je možno rozlišit druhy míru (např. demokratický, imperialistický, socialistický aj.).

4. Problematiku míru nutno zkoumat konkrétně historicky v jednotlivých společensko-ekonomických formacích, tzn. studovat působení oblasti společenského života (ekonomiky, politiky, práva, morálky, výchovy, náboženství, filosofie, vědy, techniky a také demografických a sociogeografických poměrů) a sociálních skupin (tříd, vrstev, profesionálních skupin, sídlištních, etnických a biosociálních) na vztahy mezistátní a vnitrostátní. Tímto zkoumáním dojdeme k poznatkům o zákonitostech střídání války a míru, tj. období válečných a mírových, o délce a intenzitě mírových období, v jednotlivých formacích a jejich fázích. K tomuto tematickému okruhu se připojuje studium protikladnosti antagonistických formací (např. kapitalismu a feudalismu) a jejího řešení.

5. Zvláštní kapitolu vyžaduje výklad názorů na válku a mír, jejich sociální podmíněnosti, působení, úlohy a významu. Přitom je nutno sledovat nejen názory teoretiků, ale i názory lidu. Speciální částí této kapitoly je rozbor ideologie a hnutí pacifismu (mj. také vztahu dělnického hnutí k pacifismu). Dosavadní marxistická literatura o pacifismu je nedostačující.⁹

6. Velký význam má sociologické zkoumání mírového hnutí v současné době, v době existence termonukleárních zbraní. Nebezpečí vzniku termonukleární války vyvolalo novou vlnu mírového hnutí na celém světě, daleko mohutnější než v minulosti.¹⁰

---

⁸ Podle informativní publikace, vydané Mezinárodním ústavem pro výzkum míru (Oslo s. a.).

⁹ V naší literatuře jedinou větší prací je spis R. Břacha, *Pacifismus a komunismus* (Praha 1966). Autor tu podává výklad evropského pacifismu v prvé čtvrtině našeho století.

¹⁰ Stručné údaje o současném mírovém hnutí přináší *Sborník mírového hnutí* (Praha 1966).

7. Evidentní je význam teorie mírového soužití soustavy socialistických zemí a soustavy kapitalistických států a teorie vztahů mezi socialistickými zeměmi a rozvojovými.

8. Do problematiky sociologie míru patří také analýza rozvoje vztahů mezi socialistickými státy. Tyto vztahy, založené na všestranné spolupráci a vzájemné pomoci, jsou zcela novým jevem v dějinách. Je třeba zamýšlet se i nad „disonancemi“ uvnitř socialistické soustavy, způsobenými pozůstatky nacionalismu, odlišnostmi ve stupni rozvoje, v kulturních tradicích, ve způsobu života aj. faktory.

Tento náčrt problematiky sociologie míru je pochopitelně jen rámcový. Při vypracovávání nové disciplíny se vynoří řada dalších otázek. Nepochybně se projeví také určitá závislost na stupni rozvinutosti sociologie války.

Р Е З Ю М Е

В статье „Социология мира“ автор ставит себе задачу ввести в проблематику новой социологической дисциплины и изложить основные черты ее содержания. В первой части статьи он дает характеристику существующей социологии мира и ее главных течений (1. социологического натурализма и 2. „чистого“ социологизма). Он информирует о стремлении И. Гальтунга, директора Международного института для исследования мира в г. Осло, построить интердисциплинарную „науку о мире“. Во второй части автор описывает основные темы и задачи марксистской социологии мира (определения главных понятий, марксистское понимание мира и его разновидностей, проблемы мира в отдельных общественно-экономических формациях, анализа взглядов на войну и мир, особенно идей пацифизма, изложение движения сторонников мира, теория мирного сосуществования противоположных общественных систем, анализ развития отношений между странами социализма).

Z U S A M M E N F A S S U N G

Der Verfasser stellt sich in seinem Aufsatz „Soziologie des Friedens“ die Aufgabe, in die Problematik dieser neuen Disziplin einzuführen und ihre Hauptthemen zu entwerfen. Im ersten Teil des Aufsatzes charakterisiert der Autor bisherige nicht-marxistische Soziologie des Friedens und ihre Richtungen (a) naturalistisch-soziologische und (b) „rein“ soziologische Richtungen. Dabei gibt er Auskunft über das Streben J. Galtung's (vom International Peace Research Institute in Oslo), eine interdisziplinäre „Friedenswissenschaft“ aufzubauen. Im zweiten Teile des Artikels werden die Hauptgebiete und Aufgaben der marxistischen Soziologie des Friedens entworfen (Definition der wichtigsten Begriffe, marxistische Auffassung des Friedens und seiner Gattungen, Problematik des Friedens in einzelnen antagonistischen sozial-ökonomischen Formationen, Erörterung der Ansichten über Krieg und Frieden, besonders des Pacifismus, Analyse der Friedensbewegungen, Theorie der friedlichen Koexistenz zwischen den sozialistischen und kapitalistischen Ländern, Erörterung der Entwicklungsprozesse in den Beziehungen unter den sozialistischen Ländern).